

MAIG DE 2020

Guerra al Iemen: responsabilitats saudites, complicitats europees

èc̃p̃ escola de
cultura de pau

CENTRE DELÀS
D'ESTUDIS
PER LA PAU

Autoría:

Pamela Urrutia Arestizábal
(autora principal, Escola de
Cultura de Pau)
Ainhoa Ruiz Benedicto,
Jordi Calvo Rufanges
(comerç d'armes, Centre
Delàs d'Estudis per la Pau)
Karlos Castilla (drets
humans, IDHC)

Amb el suport:

Diputació
Barcelona

Des de l'any 2015 els nivells de violència han escalat de manera significativa al Iemen. Al març d'aquest any, Aràbia Saudita va decidir posar-se al capdavant d'una coalició militar amb la finalitat de restablir el govern d'Abdo Rabbo Mansour Hadi, depositat mesos abans pel grup armat iemenita conegut com els al-houthistes i acusat per Riad de ser un "proxy" de l'Iran. D'aleshores ençà, el conflicte armat s'ha complicat a causa de la implicació de múltiples actors i la projecció d'interessos regionals i internacionals en la disputa. La guerra ha tingut efectes devastadors en la població; ha provocat milers de víctimes civils i ha arrossegat el país a una crisi humanitària d'enorme magnitud, considerada en l'actualitat com la més greu de tot el món. Els últims cinc anys, Nacions Unides i diverses ONG humanitàries i de drets humans han advertit contínuament sobre els greus abusos perpetrats en el marc del conflicte armat a Iemen per part de diversos actors –molts dels quals es consideren constitutius de crims de guerra–, i han assenyalat expressament la coalició internacional liderada per Aràbia Saudita per la seva responsabilitat en atacs contra la població civil iemenita, amb nombroses víctimes mortals. Malgrat aquests antecedents, diversos estats europeus, inclòs l'espanyol, han mantingut la seva política de venda d'armes al regne i a altres països membres de la coalició liderada per Riad –com la Unió dels Emirats Àrabs (EAU)–, contravenint disposicions de normatives nacionals, europees i el Tractat Internacional de Comerç d'Armes. Les evidències exigeixen un urgent canvi en la política europea i espanyola en aquest àmbit i l'adopció de mesures concretes i contundents per a frenar les vendes i transferències d'armes a l'Aràbia Saudita, afavorir la desescalada de la violència, promoure sortides polítiques al conflicte i assistir de manera immediata les ingents necessitats humanitàries del país. No canviar el rumb suposa persistir en la complicitat amb la violència i amb les múltiples vulneracions de drets humans que pateix la població iemenita.

El conflicte i la implicació saudita

Igual que d'altres països a la regió, Iemen va ser escenari de revoltes populars el 2011, les quals van provocar la sortida del poder del fins llavors president Alí Abdulah Saleh, que havia governat ininterrompudament el país des de la seva unificació, el 1990. A més, Iemen enfrontava altres focus de conflictivitat, incloent-hi una rebel·lió armada al nord, protagonitzada des del 2004 pel grup conegut com els al-houthistes, la presència d'una filial d'Al-Qaeda relativament activa en el territori i una creixent tensió entre el govern central i grups secessionistes del sud. Després de la sortida de Saleh es va iniciar un procés de transició, que es va desenvolupar de manera accidentada i que va acabar descarrilant a la fi del 2014.¹ Els al-houthistes van aprofitar llavors el clima d'instabilitat interna per a prendre el control de la capital, Sanaa, al setembre de 2014, provocant la caiguda del govern presidit per Abdo Rabbo Mansour Hadi. A finals de març de 2015, Aràbia Saudita va decidir intervenir-hi militarment, amb la finalitat de restablir el govern deposat al seu veí del sud i amb el convenciment que els al-houthistes actuaven com "proxies" de l'Iran, en un context de creixents tensions regionals i de competència geo-estratègica entre Riad i Teheran. Llavors, Aràbia Saudita va encapçalar una coalició militar internacional integrada per països majoritàriament àrabs –EAU, Sudan, Bahrain, Kuwait, Egipte, Jordània, el Marroc i Qatar²– i que ha comptat amb suport logístic i d'intel·ligència dels EUA i Regne Unit. Malgrat l'ampli nombre de països implicats, la iniciativa i el lideratge de la coalició han estat principalment en mans d'Aràbia Saudita, seguida per EAU, que també ha tingut un rol protagonista en les hostilitats. Els últims anys, el conflicte armat ha guanyat en complexitat, en part per la projecció d'interessos regionals i internacionals en la disputa. Els esforços en pro d'una sortida política al conflicte –principalment en el marc de negociacions promogudes per l'ONU– s'han enfrontat a nombroses dificultats, en un context en què els diversos actors han privilegiat mantenir l'aposta per la via violenta.³

Des del 2015 els nivells de violència a Iemen s'han intensificat notòriament, al punt que el conflicte armat iemenita és considerat en l'actualitat com un dels més greus del món

Des del 2015 els nivells de violència a Iemen s'han intensificat notòriament, al punt que el conflicte armat iemenita és considerat en l'actualitat com un dels més greus del món. En els últims cinc anys, l'anàlisi de la Escola de Cultura de Pau ha identificat la guerra a Iemen entre els conflictes armats de major intensitat a nivell global, amb altíssims nivells de letalitat i un gran nombre de baixes entre la població civil. Estimacions del projecte Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED) apunten al fet que el conflicte hauria causat la mort d'unes 100.000 persones des de 2015, entre elles 12.000 civils, morts directament a causa de les hostilitats.⁴ Des de març de 2015 fins el juny de 2019, l'Oficina de Drets Humans de l'ONU havia documentat la mort de 7.292 civils –incloent-hi 1.959 menors i 880 dones–, mentre que altres 11.630 havien resultat ferides –entre elles 2.575 menors i 1.256 dones– com a conseqüència directa de fets de violència, encara que reconeixia que les xifres finals podrien ser molt superiors, ja que molts episodis no s'havien pogut investigar a causa de les restriccions imposades per les parts.⁵

La xifra global de letalitat de ACLED coincideix amb les dades ofertes pel Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament (UNDP) i el Frederick S. Pardee Center for International Futures, que estimava que un total de 102.000 persones haurien mort a Iemen fins a finals de 2019 com a resultat de la violència directa. Aquest estudi alertava que altres 131.000 persones podrien morir fins a finals de 2019, a causa d'altres impactes del conflicte –entre ells la falta de menjar o accés a serveis de salut–, elevant a 233.000 el possible balanç de víctimes.⁶ En aquesta línia, cal destacar que el conflicte armat ha abocat al país –que abans de la crisi ja era el més pobre del món àrab– a la pitjor crisi humanitària del món, amb el 80% de la població iemenita necessitada d'alguna mena d'assistència. En aquest context, l'ONU ha advertit que el Iemen afronta el "major desastre previsible provocat per causes humanes".⁷

1. Més informació sobre la evolució del conflicte armat a Iemen en els darrers anys a les edicions recents de l'anuari de l'Escola de Cultura de Pau *Alerta! Informe sobre conflictes, drets humans y construcción de paz*, Barcelona: Icaria.

2. Qatar va ser suspès de la coalició degut a la crisi diplomàtica amb Aràbia Saudita al 2017.

3. Més informació sobre la evolució de les negociacions al Iemen en els darrers anys a les edicions recents de l'anuari de l'Escola de Cultura de Pau, *Negociaciones de paz. Análisis de tendencias y escenarios*, Icaria: Barcelona.

4. ACLED, "Press release: over 100,000 reported killed in Yemen war", ACLED, 31 d'octubre de 2019.

5. Human Rights Council, *Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014*, Report of the Group of Eminent International and Regional Experts as submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/42/17, 9 d'agost de 2019.

6. Jonathan D. Moyer et al. *Assessing the impact of war on development in Yemen*, UNDP – Frederick S. Pardee Center for International Futures, abril de 2019; Bel Trew, "Yemen war dead could hit 233,000 by 2020 in what UN calls 'humanity's greatest preventable disaster'", *The Independent*, 30 d'abril de 2019.

7. Ibid.

Els últims anys, successius informes de l'ONU i d'organitzacions humanitàries i de drets humans han alertat sobre les nombroses i contínues vulneracions comeses en el marc del conflicte, assenyalant a totes les parts involucrades com a responsables d'abusos, alguns dels quals serien constitutius de crims de guerra. Diversos estudis i informes han assenyalat específicament la coalició militar liderada per Aràbia Saudita, per la seva responsabilitat en violacions de drets humans i del dret internacional humanitari. Cal destacar que les denúncies es vénen produint des del principi de la intervenció militar saudita a Iemen. L'Oficina de l'Alt Comissionat de l'ONU per als Drets Humans alertava ja el 2016 sobre indicis de possible ús de bombes de dispersió (cluster bombs) i sobre les reticències de Riad per a facilitar recerques independents sobre les seves accions al Iemen.⁸ Segons un estudi de Iemen Data Project, també de 2016, un de cada tres atacs de la coalició liderada per Riad havia afectat blancs civils, entre ells a escoles, hospitals, mesquites i mercats, entre altres.⁹

Aquestes denúncies inicials han cobrat força en els anys següents, evidenciant la responsabilitat d'Aràbia Saudita en atacs indiscriminats i desproporcionats contra civils. Segons ACLED, la coalició militar liderada per Riad seria responsable del major nombre de morts civils en el marc del conflicte; unes 8.000 des de 2015. Un 67% de totes les víctimes civils reportades entre 2015 i 2019 haurien mort a causa d'ofensives aèries de la coalició, segons ACLED.¹⁰ L'informe del grup d'experts regionals i internacionals sobre el Iemen per a l'Alta Comissionada de Drets Humans de l'ONU –que analitza la situació al país des de setembre de 2014 i fins el juny de 2019– també ha insistit a denunciar l'impacte dels atacs aeris de la coalició liderada per Aràbia Saudita en la població civil, detallant episodis com l'ofensiva contra un autobús escolar en una zona de mercat, a l'agost de 2018, en el que van morir més de 40 civils, entre ells més d'una desena de menors.¹¹ Segons el grup d'experts, els indicis apunten al fet que la coalició és responsable del major nombre de

morts de menors d'edat en el marc del conflicte entre el 2015 i el 2018.

Altres ofensives saudites amb baixes civils que han causat especial commoció, inclouen l'atac aeri durant un funeral a la capital iemenita, que va provocar la mort a 140 persones i va ferir a altres 600 l'octubre de 2016¹² o l'atac contra una presó controlada pels al-houthistes, també a Sanaa, que va deixar 156 persones mortes a l'agost de 2019, en l'episodi més cruent des de 2015.¹³ Segons l'informe del grup d'experts, la persistència d'aquesta mena de fets indica que la coalició liderada per Riad no està adoptant els procediments i precaucions pertinents per a complir amb principis fonamentals del dret internacional humanitari, entre ells els de proporcionalitat i distinció entre civils i combatents. Human Rights Watch (HRW) ha documentat almenys 90 atacs de la coalició liderada per Aràbia Saudita que apunten a atacs deliberats contra població i objectius civils.¹⁴

El grup d'experts de l'ONU també ha denunciat que totes les parts en conflicte al Iemen han contribuït a la deterioració de la situació humanitària, i ha assenyalat de manera específica a la coalició liderada per Riad per destruir o danyar terrenys agrícoles, instal·lacions d'aigua, infraestructura portuària essencial i també centres de salut. Respecte a això últim, segons les dades ofertes per Iemen Arxivi, durant el conflicte i fins a finals de 2019 s'havien registrat prop de 130 atacs contra instal·lacions mèdiques, la majoria dels quals per part de la coalició liderada per Aràbia Saudita: 72, enfront d'altres 52 atribuïts als al-houthistes.¹⁵

Adicionalment, diverses organitzacions humanitàries i de drets humans han denunciat l'impacte de les mesures de bloqueig imposades per la coalició en el transcurs de la guerra. A més de tancar l'espai aeri de la capital, Sanaa, la coalició ha adoptat mesures com el bloqueig marítim i l'accés a ports, amb el propòsit declarat d'evitar els fluxos d'armes als al-houthistes, però amb serioses repercussions per a la població. Així, per exemple, al final del 2017 es va disposar el bloqueig a

La coalició militar liderada per Riad seria responsable del major nombre de morts civils en el marc del conflicte; unes 8.000 des de 2015. Un 67% de totes les víctimes civils reportades entre 2015 i 2019 haurien mort a causa d'ofensives aèries de la coalició, segons ACLED

8. Human Rights Council, *Situation of human rights in Yemen: Report of the UN High Commissioner for Human Rights*, A/HRC/33/38, 4 d'agost de 2016. https://digitalibrary.un.org/record/845551/files/A_HRC_33_38-EN.pdf

9. Ewen MacAskill, "One in three Saudi air raids on Yemen hit civilian sites, data shows", *The Guardian*, 16 de setembre de 2016.

10. ACLED (2019), op.cit.

11. Human Rights Council (2019), op.cit.

12. The Guardian, "Saudi-led coalition admits to bombing Yemen funeral", *The Guardian*, 15 d'octubre de 2016.

13. Yemen Data Project, "Saudi Coalition's Deadliest Bombing Leaves 156 Dead", 31 d'agost 2019; Al Jazeera, "UN calls for accountability in Saudi-led attack on Yemen prison", *Al-Jazeera*, 2 de setembre de 2019.

14. Human Rights Watch, "Yemen: Events of 2019", *Human Rights Watch World Report*, 2020.

15. Samy Magdy, "Report: Over 130 attacks on medical facilities in Yemen war", *Associated Press*, 14 de novembre de 2019.

ports durant diverses setmanes, i un any més tard encara es denunciaven els impactes de la mesura. Al novembre de 2018 el secretari general del Norwegian Refugee Council, Jan Egeland, advertia sobre les seves conseqüències i sobre el risc de fam massiva al país.¹⁶

Les recerques del grup d'experts de l'ONU i les de HRW també han alertat sobre altres pràctiques, com detencions arbitràries, tortures, desaparicions forçades i altres maltractaments, incloent-hi violència sexual. El grup d'experts ha assenyalat explícitament als governs d'Aràbia Saudita i també dels EAU per abusos en aquest àmbit, que podrien comportar responsabilitats criminals per tortures, tractes cruels i degradants i denegació de judici just, entre d'altres. Al març de 2020, HRW insistia a acusar a Riad per aquesta mena de vulneracions, advertint que també s'estaven registrant trasllats il·legals de persones iemenites detingudes a l'Aràbia Saudita.¹⁷

Adicionalment a aquestes denúncies, vinculades directament amb el paper de l'Aràbia Saudita en el conflicte armat iemenita, cal recordar també que el país és periòdicament assenyalat per la seva situació interna de drets humans, a causa de les seves polítiques discriminatòries contra les dones i minories, persecució a la dissidència interna, ús de la pena de mort, entre d'altres pràctiques. (Vegeu quadre 1: "Situació de drets humans a l'Aràbia Saudita").

Armes europees que alimenten la violència

Després de l'escalada de violència al març del 2015 a Iemen, Nacions Unides va aprovar l'abril d'aquest mateix any una resolució, la 2216, que va establir un embargament sobre diversos grups armats al país, de manera especial contra els al-houthistes. La resolució ha afavorit que es denunciïn els indicis sobre la provisió d'armes, sobretot per part de l'Iran al grup armat insurgent iemenita. No obstant, això no ha estat un obstacle perquè es mantinguin els fluxos d'armes cap al bàndol liderat per Aràbia Saudita, malgrat l'evolució del conflicte armat al Iemen i dels nombrosos indicis d'abusos i vulneracions als drets humans i al dret internacional humanitari descrits prèviament. De fet, en els últims anys Riad ha multiplicat les seves importacions d'arsenals de manera significativa i s'ha convertit en el principal comprador d'armes a nivell mundial.¹⁸ En els últims anys els seus proveïdors principals han estat, amb diferència, els EUA, i després el Regne Unit, però també altres països europeus com Alemanya, França, Espanya, Itàlia o Bèlgica.¹⁹

En aquest context, diverses veus han exigit que s'ampliï l'embargament i s'investiguin els múltiples crims perpetrats en el marc de la contesa. En aquesta línia s'han pronunciat organitzacions internacionals de drets humans com Amnistia

QUADRE 1: Situació de drets humans a l'Aràbia Saudita

L'Aràbia Saudita va acceptar 182 de les 258 recomanacions que se li van formular l'any 2018, durant el seu últim Examen Periòdic Universal davant el Consell de Drets Humans de Nacions Unides. Algunes d'aquestes recomanacions es refereixen als fets violatoris que més han cridat l'atenció de la comunitat internacional: l'aplicació de la pena de mort; la repressió del dret a la llibertat d'expressió, associació i reunió, inclosa la llibertat d'expressió a Internet; l'assetjament, detenció arbitrària i processament de persones crítiques amb el govern, defensors i defensores dels drets humans, membres de la minoria shif i familiars d'activistes; així com la discriminació i restriccions dels drets humans que sofreixen les dones i persones migrants. Unes altres es relacionen amb els crims de guerra i d'altres greus violacions del dret internacional, que se li atribueixen per continuar liderant la coalició bel·ligerant al veí Iemen. És difícil conèixer en detall la situació dels drets humans a l'Aràbia Saudita, ja que les fonts d'informació estan controlades, s'ha impedit l'accés a organitzacions internacionals de drets humans, així com a diversos mecanismes i relators de Nacions Unides que han demanat dur a terme visites al país, i també per la repressió i vigilància a la que són sotmeses les persones que volen defensar els drets humans.

16. Heba Kalso, "Factbox: A 'never-ending nightmare' for Yemenis one year since blockade", *Reuters*, 6 de novembre de 2018.

17. Human Rights Watch, "Yemen: Saudi Forces Torture, 'Disappear' Yemenis", *HRW*, 25 de març de 2020.

18. SIPRI, "USA and France dramatically increase major exports; Saudi Arabia is largest arms importer", SIPRI, 20 de març de 2020.

19. Pieter D. Wezeman and Alexandra Kuimova, *Military spending and arms imports by Iran, Saudi Arabia, Qatar and the UAE*, SIPRI Factsheet, Maig 2019.

Internacional²⁰, entitats i campanyes promogudes per la societat civil, com les organitzades per la xarxa ENAAT (European Network Against Arms Trade)²¹ o la campanya Armes Sota Control²² a Espanya per aconseguir canvis a nivell governamental en les exportacions, i denunciar i impedir la sortida de vaixells carregats d'armes cap a l'Àrabia Saudita, a través de diverses accions de protesta en diferents ports europeus. També el Parlament Europeu, que el 2016 ja va aprovar una moció –no vinculant– que instava a la Unió Europea a imposar un embargament d'armes a l'Àrabia Saudita, en moments en què el SIPRI alertava que el regne havia incrementat en un 275% les seves compres d'armes.²³ Les crides a frenar els fluxos d'armes europees que alimenten el conflicte armat al Iemen i, en particular el subministrament d'arsenals a l'Àrabia Saudita, han apel·lat a la vigència de diverses normatives de caràcter europeu, així com a nivell global i nacional.

En primer lloc, respecte de la normativa a nivell europeu, ja el 1998 el Codi de Conducta de la UE en Matèria d'Exportació d'Armes va establir la responsabilitat del país exportador en la verificació de la destinació final de les armes i a l'hora comprovar que el país receptor respecta el dret humanitari. El 2008, i sobre la base d'aquest Codi de Conducta, la UE va adoptar una Posició Comuna sobre Exportacions de Tecnologia Militar i Equipaments d'obligat compliment per als estats membres, que estableix explícitament la necessitat de considerar la situació interna del país de destinació final en termes d'existència de tensions i conflictes armats. Un dels vuit criteris definits en el text (criteri 3) especifica que els estats membres de la UE no permetran les exportacions que provoquin o prolonguin conflictes armats, o que agreugin les tensions o els conflictes existents al país de destinació final ni que posin en risc la pau, seguretat i estabilitat regionals (criteri 4).²⁴ En aquest cas, encara que l'Àrabia Saudita no és l'escenari principal de les

hostilitats, sí que constitueix una part activa en el conflicte armat al Iemen des de 2015 i, atenent el que es disposa en el Codi de Conducta de 1998, existeixen suficients indicis sobre la responsabilitat de Riad en vulneracions del dret internacional humanitari al Iemen com per motivar una suspensió en la transferència d'arsenals. Addicionalment, cal considerar que l'Àrabia Saudita també ha estat identificada com a escenari de “tensió”, a causa de situacions derivades de les seves polítiques internes de discriminació, repressió i abusos als drets humans.²⁵ La Posició Comuna també estableix clarament que el compliment dels vuit criteris prevaldrà sobre qualsevol interès de caràcter econòmic, social, comercial o industrial dels Estats membre.

En segon lloc, respecte de les normes vigents a nivell internacional, cal tenir en compte que el 2014 va entrar en vigor el Tractat Internacional de Comerç d'Armes,²⁶ que també exigeix a tots els estats que garanteixin que les seves exportacions d'armes no seran utilitzades per a perpetrar abusos de drets humans, actes de terrorisme, violacions del dret internacional humanitari o per organitzacions criminals. Addicionalment, aquest tractat incorpora de manera destacada

–i per primera vegada en una norma internacional d'aquest abast– la perspectiva de gènere, en incloure una disposició que exigeix als exportadors tenir en compte les possibles conseqüències de la venda del seu armament en dones i menors, i si els seus arsenals poden ser utilitzats per a cometre o facilitar actes de violència de gènere o de violència contra dones i menors. En aquesta línia, diversos estudis han recordat l'impacte de l'ús d'armes explosives en àrees poblades –com en el cas de la coalició liderada per l'Àrabia Saudita al Iemen–, que produeixen impactes específics i desproporcionats en les dones al destruir infraestructura civil clau, exacerbar desigualtats socials i polítiques preexistents i incrementar el risc de violència sexual en poblacions desplaçades per la violència, entre d'altres aspectes.²⁷

Els països de la UE han privilegiat les relacions comercials i estratègiques amb l'Àrabia Saudita i han continuat subministrant armes al regne, malgrat les contradiccions amb el que s'estableix a les normatives vigents, i també amb els compromisos de la UE en matèria de protecció de drets humans

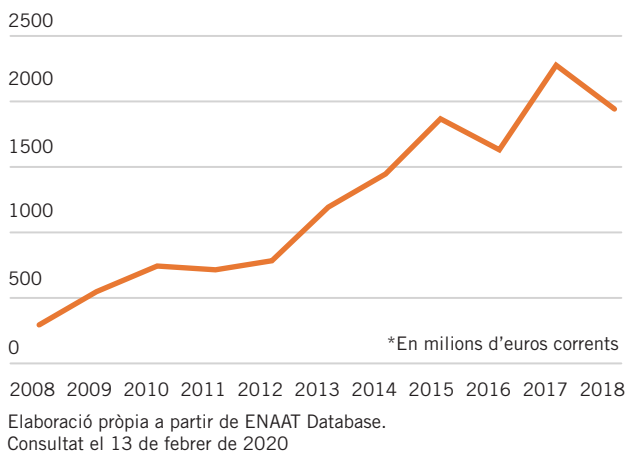
20. Amnesty International, *Yemen: Scathing UN report underscores need for arms embargo, tougher scrutiny*, Amnesty International, 28 d'agost de 2018..
 21. També es va organitzar des d'ENAAT el 25 de març el dia d'acció europea per exigir “No més armes per a la coalició liderada per Àrabia Saudita”. Més informació a Centre Delàs d'Estudis per la Pau, 4 de marzo de 2020 “Día de Acción Europea para exigir “No más armas para la coalición liderada por Arabia Saudí. La guerra en Yemen – made in Europe”.
 22. La campanya *Armes Sota Control* ha estat promoguda per Amnistia Internacional, OXFAM Intermón, Greenpeace i la ONG catalana Fundipau.
 23. Richard Norton Taylor, “Saudi Arabia leads surge in arms imports by Middle East states”, *The Guardian*, 22 de febrero de 2016; Pamela Urrutia, “Arabia Saudita en la mira por compras de armas”, *Diario/Radio Universidad de Chile*, 3 de marzo de 2016.
 24. Diari oficial de la Unió Europea, POSICIÓN COMÚN 2008/944/PESC DEL CONSEJO de 8 de diciembre de 2008 por la que se definen las normas comunes que rigen el control de las exportaciones de tecnología y equipos militares, 13 de diciembre de 2008.
 25. Més informació sobre Àrabia Saudita a Escola de Cultura de Pau, *Alerta 2019! Informe sobre conflictos, derechos humanos y construcción de paz*, Barcelona: Icaria, 2019; y en Escola de Cultura de Pau y Centre Delàs d'Estudis per la Pau, *Comercio de armas y conflictos. Análisis de las exportaciones europeas a países en tensión*, maig de 2018.
 26. Fins al maig de 2020 un total de 106 Estats havien ratificat el Tractat Internacional de Comerç d'Armes, ATT per les seves sigles en anglès. Per més informació: <https://thearmstradetreaty.org/>
 27. Rebecca Gerome, Maribel Hernández i Ray Acherson, *Preventing Gender Based Violence Through Arms Control – Case Study: The Spanish Arms Trade and Risk Assessments*, Reaching Critical Will, WILPF, juliol de 2016.

En tercer lloc, cal destacar que els estats europeus estan obligats a respectar les seves pròpies regulacions nacionals en matèria de vendes i transferències d'armes. En el cas d'Espanya, per exemple, la legislació sobre exportacions d'armes (Llei 53/2007) estableix clàusules de denegació i suspensió si existeixen evidències que el material proporcionat pot ser utilitzat per a pertorbar la pau i l'estabilitat, exacerbar conflictes o ser utilitzades contra la dignitat de l'ésser humà. En el cas espanyol –tal com s'ha anat denunciant en els últims anys– s'han identificat indicis d'aquest tipus, ja que s'ha constatat que armes venudes per Espanya a l'Àrabia Saudita han caigut en mans i han estat utilitzades pels al-houthistes, entre elles llançacoets C-90CR i granades de mà del model Alhambra, fabricades per l'empresa Instalaza.²⁸

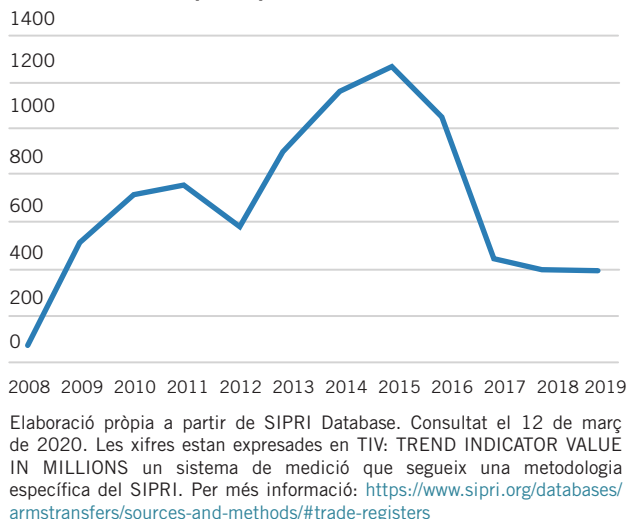
Malgrat l'existència d'aquests marcs legals a nivell internacional, europeu i nacional, i de les anticipades i contínues denúncies sobre indicis de vulneracions del dret internacional humanitari per part de la coalició militar liderada per Riad des de la seva intervenció al Iemen, en termes generals la política d'exportacions d'armes per part de països europeus a l'Àrabia Saudita s'ha mantingut en els últims anys. És a dir, els països de la UE han privilegiat les relacions comercials i estratègiques amb l'Àrabia Saudita i han continuat subministrant armes al regne, malgrat les contradiccions amb el que s'estableix a les normatives vigents, i també amb els compromisos de la UE en matèria de protecció de drets humans. Els gràfics 1 i 2 exposen aquesta situació.

Segons dades publicades pels informes anuals consolidats de la mateixa UE en matèria d'exportació d'armament dels seus estats membres, Àrabia Saudita ha rebut armament europeu per un valor que assoleix els 13.400 milions d'euros en el període 2008-2018. El primer gràfic, basat en dades recopilades per la European Network Against Arms Trade (ENAAT) dels informes anuals oficials publicats per la UE en compliment del Codi de Conducta de la UE sobre Exportació d'Armes, mostra la tendència de creixement constant de les exportacions europees realitzades a l'Àrabia Saudita, que no van cessar malgrat l'esclat de la guerra del Iemen i de la implicació de Riad en la contesa. En el segon gràfic podem observar la mateixa tendència amb el mètode de valorització d'exportacions d'armament del SIPRI. Respecte de les categories d'armament exportades, no hi ha

Gràfic 1. Exportació d'armes d'estats membre de la UE a l'Àrabia Saudita 2008-2018 (ENAAT)

Gràfic 2. Exportacions d'armes dels estats membre de la UE a l'Àrabia Saudita per al període 2008-2019 (SIPRI)

dupte del seu caràcter ofensiu, ja que els equips de tret, blindats, explosius, vaixells de guerra, munició i armes petites i lleugeres conformen el 80% de les exportacions realitzades en aquest període.²⁹ Cal afegir que bona part dels avions de combat de l'Exèrcit de l'Aire saudita van ser exportats anteriorment per estats de la UE. Amb ells s'ha bombardejat a població civil al Iemen (Eurofighter Typhoon, Tornado i Mirage). Aquestes aeronaus van ser produïdes i exportades per companyies com Airbus Defence and Space S.A. (Espanya), Airbus Defence and Space GmbH (Alemanya), BAE Systems Plc. (Regne Unit), Leonardo S.p.A. (Itàlia) i Dassault Aviation S.A. (França), tal com interpreta una Comunicació presentada el desembre de 2019 davant la Cort Penal Internacional.³⁰

28. Més informació a Armament Research Services, *Spanish C90-CR rocket launchers & Alhambra hand grenades in Yemen*, ARES, agost de 2016; Escola de Cultura de Pau y Centre Delàs d'Estudis per la Pau, "Armas occidentales, Arabia Saudita y la guerra en Yemen" en *Comercio de armas y conflictos. Análisis de las exportaciones europeas a países en conflicto*, octubre de 2017; i Alberto Estévez, *Armas Sin Control. Un Oscuro Negocio Marca España*, Amnistía Internacional – Fundipau – Greenpeace – OXFAM Intermón, setembre de 2017.

29. ENAAT Databrowser, consultat el 13 de febrer de 2020. Disponible en Enaat.org.

30. Comunicació entregada a la Corte Penal Internacional en desembre de 2019 pel European Center for Constitutional and Human Rights (ECCHR) en cooperació amb Mwatana for Human Rights from Yemen, Amnesty International, Campaign Against Arms Trade (CAAT), Centre Delàs d'Estudis per la Pau y Osservatorio Permanente sulle Armi Leggere e le Politiche di Sicurezza e Difesa (OPAL) amb motiu de la situació a Iemen.

Restriccions parcials i insuficients

Cal destacar que en tots dos gràfics s'observa una reducció d'exportacions el 2018, que ha continuat el 2019 de forma menys acusada, un cop diversos països de la UE van decidir establir moratòries a les seves transferències d'armes al regne saudita. La introducció d'algunes mesures restrictives a partir del 2018 va coincidir amb creixents alarmes sobre les nombroses víctimes civils al Iemen i el deteriorament de la situació humanitària per causa del conflicte armat. No obstant això, aquestes mesures semblen haver respost sobretot a la commoció internacional causada per l'assassinat del periodista saudita Jamal Khashoggi.³¹ El crim del col·laborador del diari nord-americà *The Washington Post* a l'ambaixada saudita d'Istanbul a l'octubre de 2018 va qüestionar de manera inèdita al règim saudita, les seves polítiques repressives i d'abusos als drets humans. La UE va fer crides per a una recerca creïble i transparent sobre el cas³² i el Parlament Europeu va sol·licitar als països de la UE la unificació de les seves polítiques i l'establiment d'un embargament europeu d'armes a l'Aràbia Saudita, després de denunciar l'assassinat de Khashoggi i el paper de Riad en el conflicte armat iemenita.³²

En aquest context, alguns països europeus van imposar algunes mesures restrictives, encara que les seves conseqüències pràctiques han estat dispars i, en general, limitades i insuficients. Segons la recopilació sobre la base d'indicacions d'experts en comerç d'armes realitzada per Urgewald (2020).³⁴ Després de l'assassinat de Khashoggi, al final del 2018 Dinamarca i Finlàndia van anunciar que no aprovarien llicències d'exportació d'armes ni a l'Aràbia Saudita ni als EAU. Itàlia també va anunciar la seva intenció de detenir la venda d'armes a Riad al final del 2018 a causa del crim de Khashoggi i la participació de la guerra al Iemen. La mesura es va concretar el juny de 2019 amb l'aprovació al Parlament d'una moció que prohibeix exportacions d'avions i míssils a l'Aràbia Saudita i els EAU. També s'han revocat les llicències existents per al subministrament de bombes, com les de Rheinmetall RWM-Itàlia.

En el cas d'Alemanya, a principis del 2018 els partits polítics havien acordat que no s'autoritzarien les exportacions d'armes a països que estiguessin

directament involucrats en la guerra al Iemen. No obstant, aquest pla no es va aplicar fins l'assassinat de Khashoggi, que va ocasionar una prohibició de les vendes directes d'armes a l'Aràbia Saudita. Aquesta mesura té una periodicitat limitada, i el març passat va tornar a renovar-se fins desembre de 2020. Malgrat això, la política alemanya en aquest àmbit té buits importants. Algunes veus han alertat que des de març de 2019 s'ha permès que companyies alemanyes continuïn aportant subministraments a projectes conjunts amb altres països, encara que el país receptor final sigui l'Aràbia Saudita. Tot i això, països associats com Gran Bretanya o França haurien d'obtenir garanties del govern de Riad de que les armes mai s'utilitzaran en la guerra del Iemen. D'altra banda, ni la Unió dels Emirats Àrabs ni els altres països de la coalició militar liderada per Riad formen part d'aquestes restriccions, i han continuat rebent subministraments d'equip militar alemany malgrat la seva participació directa a la guerra del Iemen. Sectors de l'oposició alemanya han denunciat que des del 2019 Alemanya ha venut 1.100 milions de dòlars en armes a països que formen part de la coalició encapçalada per l'Aràbia Saudita, entre ells els EAU i Egipte.³⁵ (Vegeu el quadre 2: Vendes d'armes europees als EAU)

Altres països europeus, com França, Espanya, Grècia, Irlanda o Portugal no tenen restriccions per les exportacions d'arsenals al regne saudita. De fet, França –un dels principals països exportadors d'armes a l'Aràbia Saudita– ha mantingut les seves vendes sense reserves, tant al regne com als altres membres de la coalició militar liderada per Riad. El president Emmanuel Macron ha defensat personalment aquesta política, descrivint la decisió del govern alemany de detenir les vendes d'armes a Riad com a “pura demagògia”³⁶ i afirmant que la mort del periodista no tenia res a veure amb la venda d'armes.³⁷

Espanya, un altre dels principals proveïdors d'armes de l'Aràbia Saudita segons el SIPRI, tan sols diu restringir al regne saudita i als EAU la venda d'aquelles que denomina de manera imprecisa “armes letals”.³⁸

En el cas de l'Estat espanyol, les exportacions realitzades van arribar al seu màxim l'any 2015, amb un total de 545,8 milions d'euros, malgrat haver-

31. Pamela Urrutia, “Yemen, la guerra ignorada”, *Diario y Radio Universidad de Chile*, 19 d'octubre de 2018.

32. European Council of the European Union, *Declaration by the High Representative on behalf of the EU on the latest developments in the Khashoggi case*, Council of the EU Press Release, 17 de novembre de 2018.

33. European Parliament, *MEPs demand end to EU arms exports to Saudi Arabia*, Press Releases, 25 d'octubre de 2018.

34. Urgewald (2020): Export restrictions for members of the war coalition in Yemen: Germany is not an isolated case in Europe! Consultado el 4 de març de 2020.

35. Deutsche Welle, “Germany sells arms to members of Saudi-led Yemen coalition”, *Deutsche Welle*, 02 d'abril de 2020.

36. Urgewald (2020): Export restrictions for members of the war coalition in Yemen: Germany is not an isolated case in Europe! Consultado el 4 de març de 2020.

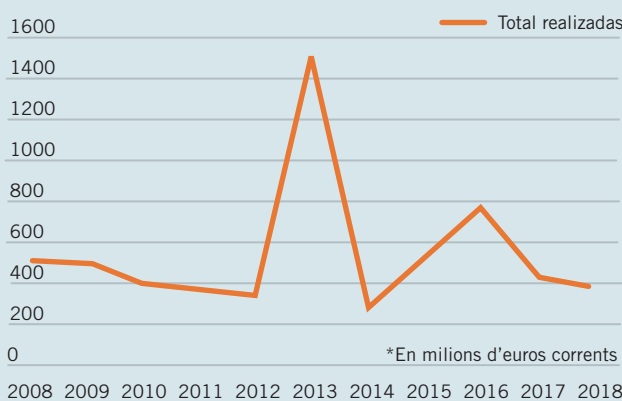
37. Radio France International, “EU calls for Saudi arms embargo to halt Yemen war”, RFI, 26 d'octubre de 2019.

38. Miguel Sánchez, “España reabre con restricciones las ventas de armas a Arabia Saudí”, *El País*, 28 de febrer de 2020.

QUADRE 2: Vendes d'armes europees a Unió dels Emirats Àrabs

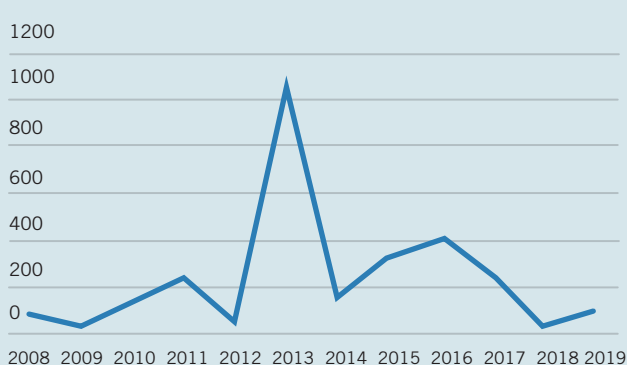
La Unió dels Emirats Àrabs (EAU) ha rebut armament europeu per un valor que assoleix els 6.060 milions d'euros el període 2008-2018, segons dades publicades pels informes anuals consolidats de la mateixa UE per exportació d'armament dels seus Estats membre. El primer gràfic mostra una tendència de creixement sostinguda en el temps que s'aguditzava el 2013 i el 2016 de nou, després d'un agut descens, la qual cosa indica que els països europeus no van frenar les exportacions d'armament malgrat la implicació dels EAU en el conflicte al Iemen. Al segon gràfic, que correspon a les exportacions d'armament segons el SIPRI, s'observen els mateixos pics d'augment i el descens del 2014 de les exportacions realitzades. El 2019, en canvi, es mostra una nova tendència a l'alça, amb exportacions destacables d'aeronaus militars espanyoles, C-295 i A-330 MRTT. Aquest últim, fabricat íntegrament per Airbus Space and Defence a Espanya, és un dels principals avions de proveïment en vol utilitzat per la coalició a la guerra del Iemen. En relació al tipus d'armament exportat, segons ENAAT, el 86% de les armes exportades correspon a les categories de dispositius explosius, vehicles i tancs, equips electrònics i munició.

Gràfic A: Exportació d'armes d'estats membre de l'UE als Emirats Àrabs Units 2008-2018 (ENAAT)

Elaboració pròpia a partir de ENAAT Database.
Consultat el 13 de febrer 2020

Gràfic B: Exportació d'armes d'estats membre de la UE als Emirats Àrabs Units 2008-2019 (SIPRI)

Elaboració pròpia a partir de SIPRI Database. Consultat el 12 de març 2020. Les xifres estan expressades en TIV: TREND INDICATOR VALUE IN MILLIONS un sistema de mesura que segueix una metodologia específica del SIPRI. Per més informació: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers/sources-and-methods/#trade-registers>

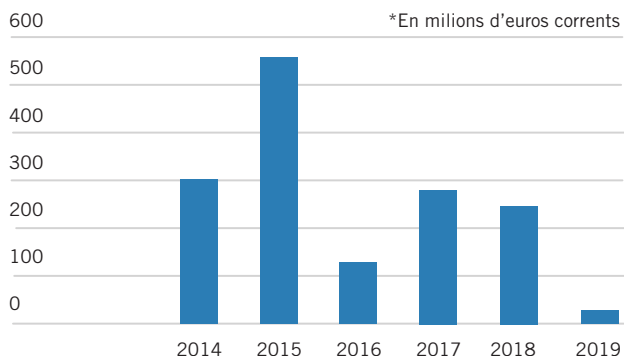
se ja iniciat el conflicte. Encara que es produeix un important descens en 2016, les exportacions van tornar a repuntar en els anys posteriors. Caldrà estudiar les dades totals de 2019, que ara corresponen al primer semestre, per a poder fer una valoració sobre si les exportacions es mantenen a l'alça o descendeixen. En el primer semestre de 2019 s'han exportat categories d'armament corresponents a municions i dispositius, sistemes de direcció de tir, aeronaus i equips de processament de la imatge (càmeres, sensors, radars).

Segons dades del SIPRI el pic més alt d'exportacions per part de l'estat espanyol a l'Aràbia Saudita es va produir el 2015, i de l'any 2017 al 2018, en lloc de produir-se'n un descens, se'n registra de nou un augment.

Els fluxos d'armes europees a l'Aràbia Saudita i els altres països de la coalició liderada per Riad s'han mantingut, malgrat les denúncies sobre vulneracions contra la població civil al Iemen i del dret internacional humanitari

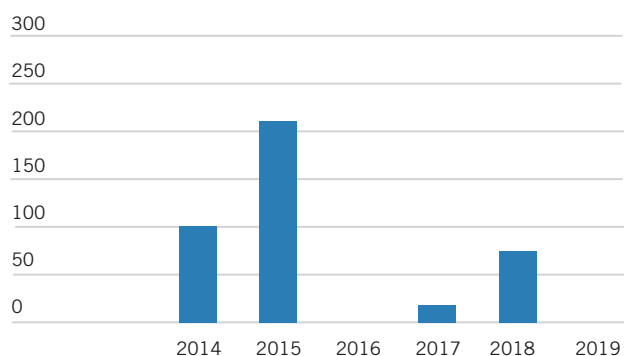
El Regne Unit és un cas especial. Segon proveïdor d'armes a l'Aràbia Saudita després dels EUA i fins principis de 2020 encara estat membre de la UE, Londres ha mantingut sense fissures la seva política de provisió d'armes. No obstant això, una acció judicial, a instàncies de l'ONG Campaign Against Arms Trade (CAAT), ha posat en dubte les exportacions britàniques. El juliol del 2019, el tribunal d'apel·lacions britànic va acollir un recurs d'aquesta organització en el qual s'al·legava que les llicències d'armes de l'Aràbia Saudita infringien les directives de la UE. Segons la sentència del tribunal, no es poden expedir noves llicències d'exportació de material militar que pugui ser utilitzat a la guerra del Iemen, ja que existeix un clar risc que les armes s'utilitzin en una greu violació del dret internacional humanitari. Les llicències d'exportació que ja

Gràfic 3: **Exportacions realitzades de l'Estat espanyol a l'Àrabia Saudita període 2014-2019**

*Les dades de 2019 corresponen al primer trimestre de l'any. Elaboració pròpia a partir de Subdirecció general de comerç internacional de material de defensa i de doble ús (2020): [Informes anuals d'exportacions espanyoles de material de defensa d'un altre material i de producció i tecnologies de doble ús](#), Consultat el 16 d'abril 2020.

Gràfic 4: **Exportacions SIPRI de l'Estat espanyol a l'Àrabia Saudita període 2014-2019**

Elaboració pròpia a partir del SIPRI Database. Consultat el 16 d'abril de 2020. Les xifres estan expresades en TIV: TREND INDICATOR VALUE IN MILLIONS un sistema de mesurament que segueix una metodologia específica del SIPRI. Per més informació: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers/sources-and-methods/#trade-registers>

s'havien expedit també s'han de comprovar, per a veure si s'han emès amb base jurídica correcta. Tot i que el Govern britànic va apel·lar la decisió, aquesta decisió segueix en vigor, fins que la següent instància superior resolgui sobre aquest tema.

En termes generals, per tant, els fluxos d'armes europees a l'Àrabia Saudita i els altres països de la coalició liderada per Riad s'han mantingut,

malgrat les denúncies sobre vulneracions contra la població civil al Iemen i del dret internacional humanitari, malgrat les normatives internacionals, europees i nacionals vigents, i malgrat que els assenyalaments a la complicitat dels països proveïdors d'armes que alimenten el conflicte són cada vegada més explícites. En el seu informe del 2019 (paràgraf 92), el Grup d'Experts de l'ONU sobre el Iemen advertia específicament sobre la responsabilitat de tercers països, entre ells França, l'Iran, el Regne Unit i els EUA. "Tercers estats tenen influència específica en les parts en conflicte al Iemen o, directa o indirectament, els donen suport, a través d'assistència logística o d'intel·ligència o de transferències d'armes (...) Els estats poden ser considerats responsables per proveir assistència o ajuda per a la comissió de violacions a la llei internacional si es compleixen les condicions de complicitat. Els estats estan obligats a prendre totes les mesures necessàries per assegurar el respecte total al dret internacional humanitari per altres estats".³⁹ El panell recorda que el Tractat de Comerç d'Armes prohibeix les transferències d'armes quan es té coneixement que aquests arsenals poden ser utilitzats per cometre crims de guerra, i insisteix que la contínua provisió d'armes a les parts contendents al Iemen perpetua el conflicte i el sofriment de la població.

Tal com alguns experts han reconegut, és possible que la suspensió dels fluxos d'armes europees a l'Àrabia Saudita no redueixi de manera determinant les capacitats militars de Riad, ja que el seu proveïdor principal d'armes són els EUA –país d'origen de 73% de les armes importades pel regne, segons les últimes dades del SIPRI.⁴⁰ No obstant això, una mesura d'aquesta naturalesa podria servir per a exercir pressió a Washington –i a altres països occidentals que continuen subministrant armes a Riad– per a detenir les vendes al regne.⁴¹ Seria congruent, a més, amb les normatives vigents que regulen el comerç d'armes i, sobretot, èticament coherent i responsable amb els principis que els països europeus assegurin defensar en matèria de protecció dels drets humans i respecte del dret internacional humanitari.

39. Human Rights Council (2019), op.cit.

40. SIPRI (2020), op.cit.

41. Radio France Internacional, op.cit.

Recomanacions:

Als Estats europeus:

- Els estats membre de la UE han de prioritzar el compliment de la Posició Comuna Europea i del Tractat Internacional de Comerç d'Armes, i suspendre les exportacions d'armes a l'Aràbia Saudita i altres països de la coalició militar liderada per Riad, amb la finalitat d'evitar que aquests arsenals siguin o continuïn essent utilitzats per a perpetrar vulneracions als drets humans i al dret internacional humanitari. En aquesta línia, han de privilegiar l'estricta compliment dels vuit criteris de la Posició Comuna, per sobre dels interessos estratègics i econòmics.
- La UE i els governs europeus han de reafirmar els seus compromisos en matèria de defensa dels drets humans i promoció de la pau i la seguretat internacionals, mitjançant una major implicació en els esforços per afavorir una desescalada de la violència al Iemen, i en la cerca d'una sortida política al conflicte. En aquesta línia, han de secundar de manera més decisiva les iniciatives de l'ONU en aquest àmbit, especialment els esforços diplomàtics per al desenvolupament de negociacions de pau.
- Els estats europeus han d'intensificar la seva assistència per alleujar les urgents necessitats humanitàries de la població iemenita, derivades del conflicte i de situacions de vulnerabilitat prèvia, prioritzant la identificació de necessitats i d'agència de la societat iemenita.

A l'Estat espanyol:

- El govern, en virtut del compliment de la Posició Comuna, hauria de detenir l'exportació i autorització d'armes a l'Aràbia Saudita i els EAU, per possible vulneració dels criteris 3 i 4, és a dir, situació interna del país de destinació final, en relació amb l'existència de

tensions o conflictes armats, i manteniment de la pau, la seguretat i l'estabilitat regionals, respectivament.

- El Govern espanyol ha d'incorporar un model d'autorització de les exportacions d'armament que garanteixi el respecte complet a la legislació espanyola i europea existent i eviti una interpretació negligent, irresponsable o dolosa.
- S'han d'incorporar en l'anàlisi de la situació de la seguretat d'un país indicadors més amplis que permetin tenir una visió integral i veraç sobre els riscos per a la població de la venda d'armes a una determinada destinació. Es recomana que s'utilitzin, entre altres, la situació de conflicte al país receptor i el nivell de persones refugiades o desplaçades. Així mateix, se suggereix tenir en consideració les opinions i informes d'organismes independents.
- El Govern espanyol ha d'incorporar tots els mitjans i mecanismes necessaris per mantenir un control efectiu i permanent de l'armament que pretén exportar, així com establir els mecanismes d'anulació de les exportacions autoritzades quan sigui necessari.
- Insistir en les recomanacions que va formular al 2018 a l'Aràbia Saudita a l'EPU respecte de la ratificació de tots els tractats de drets humans, l'adopció de mesures per a criminalitzar la violència contra la dona i l'adopció de mesures per a l'abolició de la pena de mort.
- Formular recomanacions a l'EPU 2023 de l'Aràbia Saudita, almenys, respecte a llibertat d'expressió, reunió i associació; situació de defensors i defensores de drets humans; drets de persones migrants i altres minories; obertura a la visita d'observadors de drets humans de Nacions Unides; no discriminació i igualtat davant la llei, llibertat de circulació i residència; ús de la força i respecte del dret internacional humanitari.

ESCOLA DE CULTURA DE PAU (UAB)

L'Escola de Cultura de Pau (ECP) és una institució acadèmica d'investigació per a la pau ubicada a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va ser creada el 1999 amb l'objectiu de promoure la cultura de pau a través d'activitats de recerca, diplomàcia paral·lela, formació i sensibilització. Els seus principals àmbits de treball inclouen l'anàlisi de conflictes, processos de pau, gènere, drets humans i justícia transicional i l'educació per a la pau.

CENTRE DELÀS D'ESTUDIS PER LA PAU

El Centre d'Estudis per la Pau J.M. Delàs és una entitat independent d'anàlisi de pau, seguretat, defensa i armamentisme dedicada a realitzar investigació i incidència política i social sota un prisma de cultura de pau, sobre els efectes negatius del militarisme i els conflictes armats. Les principals línies de treball són el comerç d'armes, el finançament de la indústria armamentista, la despesa militar, les forces armades, la indústria militar, la Investigació i el Desenvolupament (R + D) d'armes i les operacions militars a l'exterior.

El Centre Delàs va néixer en el marc de Justícia i Pau l'any 1999 com a resultat de la feina desenvolupada des del 1988 per la Campanya Contra el Comerç d'Armes (C3A). Des del febrer de 2010 té personalitat jurídica pròpia i treballa com un Centre d'Investigació sobre temes relacionats amb el desarmament i la pau.

EL INSTITUT DE DRETS HUMANS DE CATALUNYA (IDHC)

L'Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC) és una associació que va néixer el 1983 a Barcelona gràcies a un grup de persones amb un clar sentit reivindicatiu i de lluita pel progrés de les llibertats i de la democràcia al món, i amb el objectiu d'unir esforços individuals i col·lectius d'institucions públiques i privades a favor de l'expansió dels drets polítics, econòmics, socials i culturals per a totes les persones.

L'IDHC porta a terme tres línies de treball paral·leles i interdependents adaptades a la nova realitat: formació, incidència pública i investigació. En cadascuna d'aquestes línies es dona especial atenció a la relació amb altres institucions, a la participació en xarxa i a les activitats d'estudi i investigació.

Escola de Cultura de Pau
Edifici MRA (Mòdul Recerca A)
Campus de la UAB
08193 Bellaterra
(Cerdanyola del Vallès)
Barcelona, Espanya
Tel.: +34 93 586 88 42
Fax: +34 93 581 32 94
escolapau@uab.cat
<http://escolapau.uab.cat>

Centre Delàs d'Estudis per la Pau
Carrer Erasme de Janer, 8
(Entresol - despatx 9)
08001 Barcelona, Espanya
+(34) 93 441 19 47
info@centredelas.org
<http://www.centredelas.org/ca/>

Institut de Drets Humans
de Catalunya
Av. Meridiana 32,
ent. 2^a, esc. B
08018 Barcelona, Espanya
T.: +34 93 119 03 72
+34 655 856 163
institut@idhc.org
<http://www.idhc.org>